

Мерзлюк Д. О.,

викладач кафедри східної філології

Київського національного лінгвістичного університету

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ КАТЕГОРІЇ ВИДУ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено проблемі категорії виду в сучасній китайській мові. Визначення та система показників категорії виду в китайській мові є одним із головних аспектів при навчанні китайської мови. Особлива увага в роботі присвячена системі показників різних видів та їх функціям.

Ключові слова: вид, час, доконаний вид, тривалий вид, кратний вид, обмежувальний вид показник, результативність.

Постановка проблеми. Пропонована стаття є частиною дослідження, що присвячено проблемі категорії виду в китайській мові та структурі і функціям цієї категорії.

Проблема граматичної категорії виду в китайській мові привертала увагу багатьох вчених. Щоб усвідомити сутність проблеми, необхідно перш за все відповісти на питання, чи слід говорити про наявність власне категорії виду, що існує незалежно від категорії часу, або чи доцільно вважати, що в китайській мові мають місце дієслівні форми, що поєднують у своєму значенні вид і час.

Китайські вчені (Люй Шусян, Ван Лі, Гао Мінкай) відносять дієслівні форми, утворені словозмінними суфіксами, до категорії виду. Юй Мінь розглядає видові значення китайського дієслова у зв'язку з поняттям ступеня завершеності дії. Вказуючи два види (завершений і тривалий), він вважає, що категорію виду не слід об'єднувати з категорією часу [1, с. 75].

Н. В. Солнцева, розглянувши питання про характер значення дієслівних суфіксів дійшла висновку, що ці суфікси по своїй природі є видовими [2, с. 128]. С. Є. Яхонтов поряд із загальним видом і видом результативним, які не пов'язані з категорією часу, виділяє також видо-часові категорії китайського дієслова [1, с. 78].

Актуальність роботи пов'язана з необхідністю більш точного трактування категорії виду в китайській мові, оскільки це впливає на процес навчання студентів китайської мові, особливо в аспектах навчання граматики.

Мета дослідження. Метою дослідження є розглянути та визначити показники видових форм у сучасній китайській мові, а також їх функціонування в мові.

Об'єктом дослідження є категорія виду дієслова в сучасній китайській мові. Предметом дослідження в статті є показники окремих форм виду дієслова, що існують у сучасній китайській літературній мові.

Матеріалом дослідження слугували художні та публіцистичні тексти китайською мовою.

Виклад основного матеріалу. Вид – дієслівна граматична категорія, що вказує на завершеність, незавершеність, результативність, нерезультативність і тривалість, обмеження дії. Вид охоплює всі форми дієслова: інфінітивну, способові і часову, дієприкметникову й дієприслівниково-

ву. Вид (у міжнародній термінології – aspect) – граматична категорія дієслова, що вказує на особливі властивості, характер протікання вказаного процесу, тобто в його відношенні до внутрішнього обмеження, результату, подовженості, повторюваності [3, с. 75]. На відміну від категорії часу, вид пов'язаний не з часовою локалізацією дії, а з тим, як цю локалізацію тлумачить мовець. Вид у різних мовах має різноманітні засоби вираження та різноманітні відтінки значення. У мовах світу виділяються видові значення в протиставленні за досягненням або недосагненням внутрішньої межі дії, підкресленні процесу протікання дії, понятті стану та досягнутого стану, багаторазовості, звичайності дії.

Категорія виду пов'язана з іншими дієслівними категоріями, а особливо тісно – з категорією часу. Цей зв'язок проявляється в неможливості утворення деяких часів у рамках одного виду. Так, в українській мові та в інших слов'янських мовах теперішній час доконаного виду використовується в значенні майбутнього часу («Я напишу» є семантично майбутнім часом, але граматично – теперішнім). В арабській та китайській мовах видове протиставлення взагалі не відокремлюється від часового протиставлення.

Розглядаючи категорії виду та часу в китайській мові, маємо зазначити, що в сучасних дослідженнях існують різні трактування цих граматичних явищ. Деякі дослідники розглядають категорію виду (В. М. Солнцев, Ч. Лі, Ван Лі), деякі – як видо-часову категорію (Яхонтов С.Є) [2, с. 128]. Але серед дослідників існують розходження, в яких саме форми дієслова визначаються як категорія виду (体, 情貌).

Особливостями граматичних категорій (як визначає Солнцев) китайської мови є наступні:

1. З точки зору діахронії – відносно пізня поява морфологічних категорій, що утворились на основі вже існуючих частин мови та їх лексико-граматичних підкласів. Це обумовлює певну факультативність їх використання в сучасній китайській мові.

2. З точки зору синхронії – це те, що морфологічні категорії не виражають синтаксичні відносини між словами [2, с. 128].

Виходячи з цих особливостей, російський дослідник В. М. Солнцев визначає основні властивості морфологічних категорій у китайській мові, а саме:

- 1) відносна факультативність використання показників категорій;
- 2) залежність використання показників від належності слова до того чи іншого лексико-граматичного підкласу;
- 3) можливість одночасного використання декількох показників однієї категорії [2, с. 129].

Щодо видо-часової категорії у китайській мові, то деякі дослідники (Ван Лі) вказують, що китайській мові притаманна лише категорія виду (情貌, aspect), а не часу

(tense) [4, с. 201]. Категорія виду в китайській мові стосується того, як ситуація сама розглядається відповідно до її внутрішнього характеру.

Професор Ван Лі, розглядаючи питання виду в китайській мові, виділив 7 видів:

1. Загальний (普通貌), що виражається дієсловом без спеціальних видових показників;

2. Прогресивний (进行貌), що виражається за допомогою показника 着 zhe;

3. Доконаний (завершений, 完成貌), що виражається за допомогою показника 了 le;

4. Нещодавно відбувшися (近过去貌), що виражається за допомогою показника 来着 laizhe;

5. Початковий (开始貌), що виражається за допомогою 起来 qilai;

6. Продовжуючий (继续貌), що виражається за допомогою показників 下去 xiaqu тощо;

7. Короткочасний (短时貌), що виражається за допомогою подвоєння дієслова [4, с. 202].

Серед цих видів дієслів Ван Лі не вважає загальний вид як вид у повному розумінні, оскільки він фактично не виражає видових відносин.

Американські дослідники Ч. Лі та С. Томпсон виділяють наступні види в китайській мові:

1. Доконаний (perfective) – показник 了 le.

2. Тривалий (imperfective, durative) – показники 在 zai, 着 zhe.

3. Кратний (experiential) – показник 过 guo.

4. Обмежувальний (delimitative) – подвоєння дієслова [5, с. 185].

Виходячи з вищевказаної особливості морфологічних категорій китайської мови про залежність показників від лексико-граматичних підкласів, вважаємо доцільним розглянути систему показників видів дієслова в китайській мові та особливості їх функціонування.

Форма, утворена суфіксом 了 le, вказує, що одинична дія мала місце в певний час у минулому і що воно завершено.

За допомогою суфікса 了 le видо-часова форма може бути утворена від повнозначних дієслів як результативних, так і нерезультативних. Крім того, ця форма може бути утворена від допоміжних дієслів, що вказують на прямок дії.

屋子里走进一个人来了。

До кімнати увійшла людина.

恐怖的时期很快地过去了。

Тривожний час швидко минув.

При наявності в реченні двох і більше дієслів-присудків суфіксом 了 le буває оформлене лише останнє дієслово [6, с. 265].

大会讨论并通过了这个方案。

З'їзд обговорив і прийняв цей проект.

Дієслово, оформлене суфіксом 了 le, з запереченням 不 bu не вживається. В окремих нечисленних випадках можна спостерігати, вживання цієї дієслівної форми з заперечною часткою 没 mei (没有 meiyou) [6, с. 264].

说了老半天也没解决了问题。

Довго говорили, але так і не вирішили питання.

Іноді така форма дієслова вказує на завершення дії в майбутньому. Це звичайно має місце в тих випадках, коли здійснення однієї дії обумовлено завершенням іншої. Це

явище можна кваліфікувати як відносно вживання дієслівної форми на le.

Спостереження над фактичним мовним матеріалом свідчить про те, що подібне вживання зазначеної форми зустрічається головним чином у безсполучникових складних реченнях.

弄到了钱, 就寄给你。

Дістану грошей, вишлю тобі.

妈来了, 您先告诉我一声。

Прийде мама, спочатку скажіть мені.

你喝了, 就会完全好的。

Вип'єш (ліки), повністю видужаєш.

Нерідко дієслівна форма на 了 le вживається в спонукальних реченнях. У таких випадках вона означає спонукування до здійснення дії у майбутньому. Це явище можна розглядати як переносне вживання дієслівної форми, що утворена суфіксом 了 le.

妈, 饶了我吧, 饶了我吧。

Мама, прости мене, прости мене.

我求你! 我求你放了她吧。

Прошу тебе! Прошу тебе відпусти її.

Форма, утворена суфіксом 过 guo, вказує, що одинична дія або дія, яка повторювалася кілька разів, мала місце в невизначений час у минулому, що вона завершилася до вказаного моменту.

На думку С. Є. Яхонтова, ця дієслівна форма позначає дію, що мала місце в невизначений час у минулому і ніяк не пов'язана безпосередньо зі справжнім моментом або взагалі з моментом, про який йде мова [1, с. 121].

За допомогою суфікса 过 guo видо-часова форма може бути утворена від повнозначних дієслів (нерезультативних і результативних).

我应许过不再说什么的。

Адже я обіцяв не говорити більше нічого.

这事情是她特别赞美过的。

Адже цю справу вона особливо вихваляла.

При запереченні дії, що позначається дієсловом, форма на guo вживається з часткою 没 (没有) mei (meiyou).

他一辈子没抖起来过。

Він за все своє життя ніколи не був видною людиною.

Форма, утворена суфіксом 着 zhe, вказує, що дія має місце в момент мовлення і що вона, протікаючи безперервно, перетворилася на триваючий стан.

Тому вважають, що дієслівна форма на 着 zhe вживається в тих випадках, коли потрібно позначити вказаний тривалий час. За допомогою суфікса 着 zhe видо-часова форма може бути утворена тільки від нерезультативних дієслів.

学生们也很用心地工作着。

Учні теж ретельно трудяться.

Якщо в реченні є два і більше однорідних дієслів-присудків, то суфіксом 着 zhe оформляється тільки останнє дієслово.

这个问题正在研究并讨论着。

Це питання якраз зараз вивчається і обговорюється.

Від деяких дієслів суфікс 着 zhe утворює форму, яка означає триваючий стан, не пов'язаний з якоюсь дією, тобто стан як такий.

房门紧闭着。

Двері щільно закриті.

一切通往知识的大道都为我们开放着。

У темно-синьому небі висить золотистий повний місяць. Дієслово, оформлене суфіксом 着 zhe, з заперечними частками вживається порівняно рідко. Іноді зустрічається використання цієї форми дієслова з негативною часткою 不 bu або 没 mei.

我可是没有一禾不思念着她。

Однак не було і дня, щоб я не згадував її.

Дієслівна форма на 着 zhe може позначати не тільки дію, яка відбувається в момент мовлення, але також і дію, що відбувається в будь-який інший момент, що зазначений обставиною часу або визначений за контекстом. Це явище являє собою відносно вживання дієслівної форми на zhe і, як іноді вважають, має значення відносного справжнього часу.

这种思想近来不住地折磨着他。

Ця думка останнім часом невпинно мучила його.

Іноді ця форма вживається в тих випадках, коли дія представлена у вигляді триваючого стану, що стосується майбутнього. Це явище можна визначити як переносне вживання дієслівної форми на 着 zhe.

У випадках відносного і переносного використання дієслівних форм, утворених суфіксами 了 le і 着 zhe, їх видове значення проявляється особливо виразно і чітко. Це, зокрема, підтверджує думку про те, що основне значення видо-часових форм китайських дієслів – видове. Значення ж часу супутнє; воно як би відсунуто на другий план.

Форма, утворена службовим словом 在 zai, вказує, що дія має місце в момент мовлення і що воно, протікаючи безперервно, перетворилося на триваючий стан [6, с. 261]. Отже, ця аналітична форма дієслова за своїм значенням збігається з синтетичною формою, утвореною суфіксом 着 zhe. Вона позначає вказаний тривалий час.

За допомогою службового слова 在 zai видо-часова форма може бути утворена тільки від нерезультативних дієслів.

我在走我的路。

Я йду своєю дорогою.

Якщо присудок, виражений дієслівною формою, що утворена службовим словом 在 zai, а в кінці речення поставлена фразова частка 了 le (啦 la), то це означає, що дія вже почалась і триває до теперішнього моменту.

你又在作诗了吗?

Ти вже знову складаєш вірші?

朱桂英到了她的所谓“家”的时候, 已经在下雨了。

Коли Чжу Гуйін прийшла у свій так званий «дім», вже йшов дощ.

У зв'язку з проблемою граматичної категорії виду в китайській мові необхідно розглянути питання про морфологічну структуру результативних дієслів, а також безпосередньо пов'язане з ним питання про так званий результативний вид.

Існує думка, згідно з якою постпозитивний компонент результативного дієслова, який іноді називають модифікатором, у результаті граматикалізації перетворюється в словозмінний суфікс (напівсуфікс). За допомогою таких суфіксів нерезультативне дієслово може бути змінене і перетворене в дієслово результативного виду.

Формальні морфеми, про які йде мова, – не словозмінні, а словотворчі суфікси. Вони творять лексичні одиниці, що представляють собою структурно-семантичний тип дієслів, що містять у своїй смисловій структурі значення

результативності. Значення ж результативності притаманне дієсловам, які відносяться до лексико-граматичної категорії способу дієслівної дії, яка не є граматичною категорією виду і лише стикається з останньою. Тому немає достатньої підстави говорити про наявність результативного виду в китайській мові [1, с. 85].

Висновки. Підсумовуючи викладений матеріал, необхідно зазначити, що проблема визначення категорії виду, а також питання системи показників категорії виду в сучасній мові досі ще не вирішено. Оскільки історія наукової граматичної думки в Китаї налічує трохи більше століття, підняті в статті проблеми ще чекають свого остаточного вирішення. Хоча ми можемо говорити про фактичну сформованість системи показників видових форм сучасної китайської мови, деякі аспекти, зокрема взаємозв'язок категорій виду та часу, ще мають досліджуватись з точки зору різних наукових підходів. Ми можемо стверджувати, що в сучасній китайській мові є показники доконаного, тривалого, кратного та обмежувального видів, але функціонування цих службових слів визначено ще не в повному обсязі.

Таким чином, перспективами подальшої розробки питання виду дієслова в сучасній китайській мові є остаточне визначення самої системи видових форм, а також системи показників виду та їх функцій і особливостей використання цих показників у китайській мові з огляду на процес формування нормативної граматики сучасної літературної китайської мови путунхуа.

Література:

1. Яхонтов С. Е. Категория глагола в китайском языке : монография / С. Е. Яхонтов. – Издательство Ленинградского университета, 1957. – 181 с.
2. Солнцев В. М. Теоретическая грамматика китайского языка: курс лекций / В. М. Солнцев, Н. В. Солнцева. – М. – 1978. – 151 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Издательство «Советская энциклопедия». – 1966. – 608 с.
4. 王力. 中国语法理论 / 王力 - 济南: 山东教育出版社, 1984. – 523 с.
5. Lee C. Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar / C. Lee, S. Thompson. – Los Angeles : University of California Press, 1989. – 719 с.
6. Курдюмов В. А. Курс китайского языка. Теоретическая грамматика / В. А. Курдюмов. – Москва : Цитадель-трейд: Вече, 2006. – 576 с.

Мерзлюк Д. О. Система показателей категории вида в современном китайском языке

Аннотация. Статья посвящена проблеме категории вида в современном китайском языке. Определение и система показателей категории вида в китайском языке является одним из основных аспектов при обучении китайскому языку. Отдельное внимание в работе уделено системе показателей разных видов и их функциям.

Ключевые слова: вид, время, совершенный вид, длительный вид, кратный вид, ограничительный вид, показатель, результативность.

Merzlyuk D. The system of indicators of the category of aspect in modern Chinese language

Summary. The article deals with the problem of the category of aspect in modern Chinese language. Definition and the system of indicators of aspect in Chinese language is one of the important problems in teaching. The article also pays attention to the system of indicators of different types of aspect and their functions.

Key words: aspect, tense, perfective, durative, experiential, delimitative, indicator, result.